

Eesti Rahvusraamatukogu kogude kujundamise poliitika

1. Kogude kujundamise poliitika käsitusala

Eesti Rahvusraamatukogu (edaspidi RaRa) kogub Eesti ja Eesti inimestega seotud füüsilisel kandjal ning e-teavikuid, et Eesti kogukond saaks nii täna kui ka tulevikus avastada, õppida ja luua uusi teadmisi. Raamatukogu kogudes leiduvad infoallikad laiendavad mõistmist ühiskonnas toimuvatest arengutest, loovad tugevaid sidemeid kogukonnaga ja toetavad raamatukogu juhtimistegevust.

Kogude kujundamise poliitika on koostatud RaRa kogude kujundamise järjepidevuse tagamiseks arvestades raamatukogu funktsioone, eesmärke, ülesandeid ja kohustusi. Käesolev dokument käsitleb RaRa füüsiliste ja digitaalsete kogude kujundamist lähtuvalt RaRa seadusest ja strateegilistest eesmärkidest. Dokumendis toodud põhimõtted määratlevad RaRa rolli Eesti kultuuripärandi kogujana ning on aluseks kogude kujundamisega seotud otsuste tegemisel, juhendmaterjalide koostamisel, lühi- ja pikaajaliste tegevuste kavandamisel ning nendega seotud ressursside planeerimisel. Kogude kujundamise poliitika hõlmab teavikute komplekteerimise ja kogudest kustutamise tegevusega seotud valdkondi. Käesolev dokument on suunatud RaRa töötajatele, kasutajatele, rahastajatele ja koostööpartneritele.

2. Kogude kujundamise poliitika õiguslikud alused ja seosed RaRa dokumentidega

1. Seadusandlikud aktid ja valdkondlikud arengukavad:

- [Eesti Rahvusraamatukogu seadus](#);
- [säilituseksemplari seadus](#);
- [autoriõiguse seadus](#);
- [Kultuuri arengukava 2021-2030](#).

2. RaRa dokumendid:

- [RaRa põhikiri](#);
- Eesti Rahvusraamatukogu säilituspoliitika;
- RaRa sihid aastateks 2022–2025;
- RaRa andmestrategie 2022–2025;
- RaRa juhtimissüsteemi kirjeldus;
- teavikute komplekteerimise juhend koos lisadega;
- Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiivi DIGAR põhimäärus.

3. Rahvusvahelised standardid:

- UNESCO Guidelines for Legal Deposit Legislation.

3. Kogude kujundamise poliitika elluviimine

Kogude kujundamise poliitika elluviimine toimub mitmetasandiliselt teenusepõhise juhtimise kaudu, mis tagab tegevuste planeerimise ja teostamise ühtsetel alustel.

Strateegiliste ja finantsotsuste tegemine toimub juhtkonna tasandil, kogude kujundamise koordineerimine ning põhimõtteliste otsuste tegemine kogude arenduse ja säilitusnõukogus. Teenusepõhiste tegevuskavade koostamise ja nende täitmise eest vastutavad struktuuriüksused. Teenuste toimimise eest vastutavad teenuste ja protsesside juhid ning vastavust eesmärkidele kontrollitakse määratud mõõdikute kaudu.

4. Kogude kujundamise poliitika eesmärgid ja nende täitmise tagamine

Kogude kujundamise poliitika eesmärk on lähtuvalt RaRa missioonist edendada Eesti kultuuripärandit ning olla sillaks teadmiste ja inimeste vahel. Kogude kujundamise eesmärk on tagada nii praegu kui ka tulevikus vaba ja piiramatut juurdepääs ning kättesaadavus infoallikatele valdkondadega tegelevatele sihtrühmadele, mille moodustavad üliõpilased, õppejõud, spetsialistid ja teised huvilised nii kodumaal kui ka võõrsil, kelle infovajadus on seotud eelkõige Eestiga. Kasutaja ootustele vastavate terviklike digikollektsioonide loomisega tagatakse eesti kultuuri ja keele säilimine, jätkusuutlik kasutamine ja uute teenuste edendamine.

RaRa füüsiliste ning e-kogude kujundamisel keskendutakse:

- rahvusraamatukoguna rahvusteavikute kogu täielikkuse tagamisele. Komplekteerimisel keskendutatakse võimalikult ammendava Eestis ilmunud teavikute, välismaal eesti keeles ilmunud teavikute, Eesti autorite väljaannete ja nende tõlgete (olenemata ilmumiskohast) ning Eestit käsitlevate või Eesti kohta informatsiooni sisaldavate välismaal ilmunud võõrkeelsete teavikute kogu loomisele.
- humanitaarraamatukoguna humanitaarteaduste uurimist toetavate kultuuriloo, kunsti, muusika, ajaloo ning keele- ja kirjandusteaduse kogude loomine. Nende valdkondade erialakirjanduse kogude pidev uuendamine võimaldab ühiskonna vajadustele suunatud teenuste loomist, arendamist ja pakkumist kasutajate ootustest lähtuvalt.
- sotsiaalia ja parlamendiraamatukoguna õiguse, majanduse, poliitika jt ühiskonnateaduste valdkonna kogu loomisele ning rahvusvaheliste organisatsioonide väljaannete hankimisele. Kogude kujundamisel on eesmärgiks pakkuda avalikkusele kvaliteetset infoteenust sotsiaalteaduste erialaraamatukoguna ning toetada parlamenti ja avaliku sektori asutusi riigivalitsemiseks ja õigusloomeks vajaliku teaduspõhise informatsiooniga.
- hoiuraamatukoguna Eestile oluliste vähekasutatavate võõrkeelsete trükiste hoiukogu komplekteerimisele, nende ressursisäästlikule säilitamisele ja kättesaadavaks tegemisele ning juriidilistelt ja füüsilistelt isikutelt vastuvõetud teavikute vahetuskogu loomisele, et toetada teiste raamatukogude jm asutuste kogude kujundamist ning edendada võimalikult laia teavikute taaskasutamist.
- pimedate raamatukoguna nägemis- või mõne muu trükitud teksti lugemist takistava puude, häire või haigusega inimeste vajadustele vastavate kogude loomisele.

- hariduskeskusena täiendus- ja elukestvat õpet võimaldava kirjanduse ning haridusprogrammide läbiviimist toetavate väljaannete komplekteerimisele.

5. RaRa kogude kujundamise viisid

RaRa kogude kujundamine on suunatud Eesti elanike või Eestist huvitatud välismaalaste infovajaduste täitmisele praegu ja tulevikus, arvestades ühiskonnas toimuvaid sotsiaalpoliitilisi muudatusi. RaRa komplekteerimispõhimõtted ja töökorraldus tagavad raamatukogu funktsioonide täitmise rahvus-, parlamendi- ning humanitaar- ja sotsiaalteaduste raamatukoguna ning võimaldavad ühiskonna vajadustele suunatud teenuste loomist, arendamist ja pakkumist kasutajate ootustest lähtuvalt. Füüsiliste ja e-kogude kujundamisel on teavikute ja andmebaaside hankimisviisideks säilituseksemplar, ost ja annetus.

Füüsilisel kandjal ja e-teavikute komplekteerimise põhimõtted ja korra Eesti Rahvusraamatukogus määratleb teavikute komplekteerimise juhend. Annetuste vastuvõtmisel lähtutakse teavikute komplekteerimise juhendis määratletud komplekteerimisvaldkondadest, -tasanditest ja teaviku esindatusest kogudes.

- Rahvusteavikute pikaajalise säilimise tagamiseks hangitakse füüsilisel kandjal säilituseksemplare ning rahvusteavikute lisaeksemplare vastavalt *teavikute komplekteerimise juhendis* toodud põhimõtetele. Järelkomplekteerimisel keskendutakse Eesti harulduste ja ainuexemplaride hankimisele. Hangitavate kasutuseksemplaride eksemplaarsus oleneb komplekteeritavast valdkonnast, komplekteerimistasandist, teaviku laadist ja tüübist ning teaviku ilmumisaastast. Tervikliku rahvusteavikute digitaalse kogu loomiseks hangitakse säilituseksemplari seaduse alusel digitaalseid säilituseksemplare trükifailidena, nende puudumisel digiteeritakse trükifailide asendamiseks loovutatud asenduseksemplariid. Et täita kasutajate ootusi saada soovitud materjalidele mugav ja asukohast sõltumatu juurdepääs ning tagada originaalväljaannete säilimine, on eesmärk viia rahvusteavikute kogu tervikuna digitaalsele kujule. RaRa kogudes puuduvatest vanematest rahvustrükistest ja haruldastest väljaannetest hangitakse digitaalsed koopiad.
- Eesti võrguväljaannetest komplekteeritakse üksikväljaandeid (nt PDF-, EPUB-, DOC-, TXT-vormingus raamatuid, jadaväljaandeid, kaarte, noote, pisitrükiseid) ja veebisaite.
- Välismaiseid e-raamatuid hangitakse kasutajate juhitud nõudlusel põhineva komplekteerimissüsteemi DDA (Demand-Driven Acquisition) kaudu. Nimetatud komplekteerimissüsteemis kasutatakse teavikute hankimiseks ATO mudelit, mille kohaselt pakutakse kasutajatele nimekirja e-teavikutest ilma eelnevalt teavikuid individuaalselt ostmata. E-raamatu kasutamisel toimuvad laenutused ning kolmandal kasutuskorral on e-teavik Rahvusraamatukogu kollektsiooni ostetud.
- Võõrkeelsete teadusandmebaaside komplekteerimisel lähtutakse humanitaaria ja kunstide raamatukogu ning sotsiaalia ja parlamendiraamatukogu kasutajate ootustest.
- Võõrkeelse perioodika puhul on suund e-väljaannete komplekteerimisele.
- Eesti veebisaitide komplekteeritakse veebiarhiveerimistehnoloogiate abil valikuliselt, teema- või sündmustepõhiselt ning suuremahuliselt ehk kogu Eesti veebi hõlmavalt.

- Kunstikogusse komplekteeritakse professionaalselt kõrgetasemelisi kujutava ja tarbekunsti teoseid, eelistades Eesti autorite loomingut.
- Kogudest kustutamine kui kogude kujundamise vahend võimaldab kogude puhastamist aegunud ja mitteprofiilsest kirjandusest või lagununud teavikutest.

6. Koostöö (partnerid ja võrgustik)

RaRa lähtub kogude kujundamise poliitika kujundamisel ja koostöö arendamisel Kultuuriministeeriumi valitsemisala arengukava 2021-2030 eesmärkidest. Arengukava üldeesmärgina on Eesti kultuur elujõuline, arenev ja maailmale avatud ning kultuuris osalemine on loomulik osa iga inimese elus.

Füüsilisel kandjal säilituseksemplaride keskusena teeb RaRa tihedat koostööd kirjastajate, trükikodade ja teiste säilituseksemplare saavate raamatukogudega – Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukoguga. Üleriiklik rahvusteavikute säilituseksemplaride hankimine ja laekumise järelevalve tagab väljaannete originaalkujul jõudmise kõigisse säilituseksemplare saavatesse raamatukogudesse. Nõuandva koguna on moodustatud säilituseksemplari nõukoda, kuhu kuuluvad esindajad järgmisest asutustest:

- Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu;
- Eesti Rahva Muuseum;
- Eesti Rahvusraamatukogu;
- Kultuuriministeerium;
- Muinsuskaitseamet;
- Rahvusarhiiv;
- Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu;
- Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu;
- Tartu Ülikooli Raamatukogu.

Hoiuraamatukoguna on koostööpartneriteks teadus- ja erialaraamatukogud.

Koostöös WIPO-ga (World Intellectual Property Organization) toimub piiriülene heliraamatute vahetus välisriikide pimedate raamatukogude jt. pädevate üksustega Accessible Books Consortiumi kataloogi vahendusel. Siseriiklikult kuuluvad koostööpartnerite võrgustikku sihtrühmi koondavad ühingud, audioraamatute valmistajad ning filmitootjad.

Veebiarhiiv teeb koostööd Rahvusvahelise Veebiarhiveerimise konsortsiumiga (IIPC), kellelt saab oskusteavet uute veebiarhiveerimise vahendite kohta.

Koostöö teadusraamatukogudega aitab koordineerida välisteavikute kogu kujundamist ning välistada dubleerimist väljaannete hankimisel. Kogude kujundamisel on olulisteks partneriteks raamatukauplused, väljaannete vahendusfirmad, andmebaaside koostajad ja eraisikute võrgustik. Hästitoimiv referentide koostöövõrgustik on suurendanud väljaannete ja andmebaaside hankimisel väliseksperptide abi kasutamist. Koostöö toimib edukalt teiste mäluasutuste, valdkondlike organisatsioonide (ELNET Konsortsium jt), samuti Kultuuri- ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga.

Rahvusvaheline koostöö tugineb osalemisele kompetentsete ja valdkondlike suundumustega seotud otsustuskogude töös. RaRa on CDNLi (Conference of Directors of National Libraries), IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) sektsioonide, CENLi (Conference of European National Librarians) ning LIBERi (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Association of European Research Libraries) liige. Austria, Saksa ja Šveitsi teavikute kogusid kujundatakse koostöös vastavate riikide kultuuriinstitutsioonide ja suursaatkondadega. Rahvusvaheliste organisatsioonide deporaamatukoguna tehakse kättesaadavaks Euroopa Liidu, ÜRO, UNESCO, OECD (Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon), IMFi (Rahvusvaheline Valuutafond), ILO (Rahvusvaheline Tööorganisatsioon), WHO (Maailma Terviseorganisatsioon), WTO (Maailma Kaubandusorganisatsioon) jt väljaanded.

7. Kogude kujundamise poliitika rakendamine ja uuendamine

Kogude kujundamise poliitika põhimõtted vaadatakse üle ja uuendatakse vastavalt vajadusele. Kogude kujundamise poliitika uuendamise eest vastutab kogude arenduse osakonna juhataja. Uuendatud dokument kooskõlastatakse kogude arenduse ja säilitusnõukogus ning kinnitatakse peadirektori käskkirjaga.